

B

Jari Järviluoma

ELÄINTENKATSELUMATKAILUN YRITYS- TOIMINNAN NYKYTILAKARTOITUS 2012

Kuva: Wild Taiga / Ben Illis

KAJAANIN
AMMATTIKORKEAKOULU
UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Kajaanin ammattikorkeakoulu

University of Applied Sciences

Jari Järviluoma

ELÄINTENKATSELUMATKAILUN YRITYSTOIMINNAN NYKYTILA- KARTOITUS 2012

Kajaanin ammattikorkeakoulun julkaisusarja B

Raportteja ja selvityksiä 24

Projektin rahoittajat:

Euroopan unioni, Euroopan maaseudun kehittämisen maatalousrahasto

Kajaanin ammattikorkeakoulu Oy

Euroopan maaseudun
kehittämisen maatalousrahasto:
Eurooppa investoi maaseutualueisiin.

**KAJAANIN
AMMATTIKORKEAKOULU**
UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

IN ASSOCIATION
WITH
VisitFinland.com

Yhteystiedot:

Kajaanin ammattikorkeakoulu

PL 52

87101 KAJAANI

Puh. (08) 618 991

www.kamk.fi

ISBN 978-952-9853-54-0

ISSN 1458-915X

Kajaani 2014

TIIVISTELMÄ

Selvityksessä esitellään yritystoimintaa, jossa eläinten katselua ja kuvausta tarjotaan matkailijoille eläinten luontaisessa elinympäristössä. Selvityksen aineisto kerättiin 45:lle alan yrittäjälle lähetetyllä kyselyllä. Heistä puolet (22) vastasi kyselyyn.

Yritysten tärkeimpiä matkailijoille nähtäväksi tarjoamia suurpetoja olivat karhu ja ahma. Hylkeiden havainnointia tarjosi neljä yritystä. Linnuista vetovoimaisimpia lajeja olivat kotkat ja pöllöt. Myös teeri ja metso arvioitiin merkittäviksi nähtävyyksiksi. Alueellisesti eläintenkatselematkailun kärkikuntia olivat Kuusamo, Kuhmo ja Suomussalmi. Suurpetojen katselu ja kuvaus on mahdollista lähinnä itärajalla akselilla Kuusamo-Lieksa hylkeiden tarkkailun keskittyessä Saimaan alueelle ja rannikolle. Lintujen tarkkailua tarjotaan useissa kohteissa ympäri Suomen.

Kyselyyn vastanneissa yrityksissä vieraili vuoden 2012 aikana yhteensä 5051 eläintenkatse-lutuotteita käyttänyttä asiakasta. Asiakkaista suurin osa (63 %) oli ulkomaalaisia. Ulkomaalaisten matkailijoiden tärkeimmät lähtömaat olivat Englanti ja Saksa. Yrittäjien arvion mukaan yli puolet (57 %) asiakkaista oli luokiteltavissa ammatti- tai harrastajakuvaajiksi. Asiakkaiden vierailu ajoittui enimmäkseen kesäkauteen. Vain noin neljännes matkailijoista vieraili yrityksissä muulloin kuin kesä-elokuussa.

Yritysten liikevaihtoa koskeviin kysymyksiin vastasi 20 yritystä. Niiden yhteenlaskettu liikevaihto vuonna 2012 oli 2,1 miljoonaa euroa, josta eläintenkatse-lutoiminnan synnyttämää 1,4 miljoonaa euroa. Eläintenkatse-lutoiminnan matkailutulo yhtä asiakasta kohden oli keskimäärin 278 euroa.

Yrittäjät uskovat eläintenkatse-lutoiminnan laajuuden kasvavan lähitulevaisuudessa niin oman yrityksen kuin koko maan tasolla. Vain kaksi yrittäjää ennakoii supistuvaa kehitystä seuraavalle kahdelle vuodelle ja toiset kaksi toiminnan laajuuden pysymistä suunnilleen nykyisellään. Asiakassegmenttien odotettavissa olevia muutoksia olivat ”tavallisten” perusmatkailijoiden määrän kasvu sekä idästä ja kaukokohteista tulevan kysynnän lisääntyminen.

Julkaisu alkaa kirjallisuuskatsauksella, jossa tarkastellaan wildlife-matkailun erilaisia määrittelytapoja.

ABSTRACT

SITUATION ANALYSIS OF FINNISH WILDLIFE TOURISM OPERATORS 2012

The objective of this study is to present a form of business in which the observation and photography of wild animals in their natural habitat are offered to tourists. The data for the study was collected by means of a questionnaire, sent to 45 tourism operators in the field. Half of the subjects (22) answered the questionnaire.

The main large predators the companies offered for tourists were the brown bear and the wolverine. Four companies offered the observation of the seal. The most popular birds were eagles and owls, in addition to which black grouse and capercaillie were assessed as important attractions. The leading municipalities in wildlife tourism were Kuusamo, Kuhmo and Suomussalmi. The observation and photography of large predators is mainly possible on the eastern border of Finland, between Kuusamo and Lieksa, whereas the observation of the seal mainly takes place in the Saimaa lake district or the coast. Bird-watching is offered in a number of locations around Finland.

A total of 5,051 tourists purchasing wildlife observation services visited the companies, which replied the questionnaire, in 2012. Most clients (63%) were from abroad, the main countries of origin being England and Germany. According to the operators, more than half (57%) of the clients could be classified as professional or amateur photographers. Most tourists visited during the summer. Only one quarter of the tourists used the companies' services in months other than June, July or August.

A total of 20 companies replied to questions related to turnover. The combined turnover of those companies in 2012 totalled €2.1 million, of which €1.4 million were generated by wildlife observation. Income from wildlife observation per client was on average €278.

The entrepreneurs believe that the wildlife observation business will grow in the near future, both for their company and in Finland. Only two entrepreneurs expected to see a downward trend in the next two years and two expected the current situation to prevail. The changes expected to be apparent in client groups were the increase in so-called ordinary tourists and increasing demand from the East and outside Europe.

The report begins with a literature review, which explores the different definitions of wildlife tourism.

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO	1
2	MITÄ ON WILDLIFE-MATKAILU?	2
2.1	Wildlife-matkailun kansainväliset määritelmät	3
2.2	Wildlife-matkailua suomalaisittain – eläinten katselu- ja kuvausmatkailu	7
2.3	Eläintenkatselematkailun suhde muihin matkailumuotoihin	8
3	ELÄINTENKATSELUMATKAILUN YRITYSTOIMINTA SUOMESSA	11
3.1	Kyselyaineisto	11
3.2	Eläinten katselua ja kuvausta tarjoavien yritysten perustiedot.....	12
3.3	Eläimet.....	13
3.4	Eläinten katselu- ja kuvauspaikat	15
3.5	Asiakkaat.....	17
3.6	Turvallisuus.....	19
3.7	Sidosryhmät.....	21
3.8	Tulevaisuuden näkymät ja kehittämistarpeet.....	22
4	JOHTOPÄÄTÖKSET	26

1 JOHDANTO

Maailmalla liikkuu paljon eläinten katselua ja valokuvaamista harrastavia matkailijoita. Vuosittain noin kolme miljoonaa ihmistä tekee lomamatkan, jonka päämotiivina on eläinten katselu. Rahassa mitattuna eläintenkatselematkailun markkinoiden koko on globaalilla tasolla arviolta 30 miljardia Englannin puntaa (MINTEL 2008; Newsome & Rodger 2013). Alueellisesti eläintenkatselematkailun tunnetuimpia kohdemaita ovat esimerkiksi Etelä-Afrikka, Kenia, Tansania, Zimbabwe, Namibia, Ruanda, USA, Kanada, Costa Rica, Belize, Intia, Australia ja Uusi-Seelanti (ks. Valentine & Birtles 2004).

Viimeisen parinkymmenen vuoden aikana myös Suomessa eläinten katselusta ja kuvaamisesta on kehittynyt merkittävä matkailutuote. Maassamme toimii nykyään puolensataa eläinten katselua ja kuvausta tarjoavaa yritystä, joiden asiakaskunta koostuu valtaosin kansainvälisistä matkailijoista. Matkailun edistämiskeskuksen uusimpien markkinatutkimusten valossa Suomen suosio eläintenkatselematkailun kohdemaana on edelleen nousussa (Matkailun edistämiskeskus 2014). Eläintenkatselematkailu on siten tulkittavissa kasvusuunnassa olevaksi ”vientiteollisuudeksi”, mitä haja-asutusalueilla ei muutoin liiemmästi esiinny.

Tämä selvitys esittelee yritystoimintaa, jossa matkailijoille tarjotaan eläinten katselu- ja kuvausmahdollisuuksia eläinten luontaisessa elinympäristössä. Selvityksen aineistona käytetään kesällä 2013 tehtyä yrityskyselyä. Kyselylomakkeessa yrittäjiltä tiedusteltiin yrityksen perustietojen lisäksi esimerkiksi tärkeimpiä nähtäväksi ja kuvattavaksi tarjottavia eläinlajeja, katselupaikkojen sijaintikuntia, asiakaskunnan pääpiirteitä, turvallisuusasioita sekä eläintenkatseletoiminnan tulevaisuuden näkymiä. Ennen yrityskyselyn tulosten läpikäyntiä selvityksen alkuosassa tarkastellaan wildlife-matkailun laajoja ja suppeampia määrittelytapoja sekä eläintenkatselematkailun suhdetta muihin sitä lähellä oleviin matkailumuotoihin.

Selvitys liittyy Kajaanin ammattikorkeakoulun koordinoimaan Turvallisuus eläintenkatselematkailussa -hankkeeseen (2011–2013), jota rahoitti maaseuturahasto. Selvityksen teossa mukana olleita tai muutoin työtä avittaneita tahoja olivat erityisesti Matkailun edistämiskeskuksen Outdoors Finland -ohjelma, Idän Taiga ry sekä Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutti.

2 MITÄ ON WILDLIFE-MATKAILU?

Otsikon kysymyksen pohdiskelu on johdonmukaista aloittaa siitä, mitä wildlife-matkailusta puhuttaessa käsitetään kantasanaalla 'wildlife'. Englantilaisen Oxford Dictionaries Online -sanakirjan mukaan 'wildlife' tarkoittaa alueen alkuperäistä eläimistöä (ja joskus kasvistoa). Amerikkalainen Merriam-Webster -sanakirja puolestaan viittaa ilmaisulla 'wildlife' eläviin organismeihin ja varsinkin nisäkkäisiin (paitsi ihmisiin) sekä lintuihin ja kaloihin, joita ei ole kesytetty tai jalostettu. Sanakirjojen mukaan 'wildlife' yhdistetään siis useimmiten eläimiin sulkematta kuitenkaan pois kasvikuntaa. Näin on menetelty myös wildlife-matkailun määrittelyissä: määrittelyt fokusoidaan kesyttämättömiin eläimiin, mutta joissakin harvoissa tapauksissa myös kasvien ja muiden eliöiden tarkkailu sisällytetään wildlife-matkailun aktiviteetteihin (ks. Scottish Government Social Research 2010; wildlife-käsitteestä syvällisemmin Hunter 1990, 2-6).

Villieläimet ovat olleet turistien kiinnostuksen kohteena jo pitkään. Wildlife-matkailun juuret ulottuvat 1800-luvulle, jolloin Länsi-Euroopan yläluokka innostui Afrikkaan suuntautuvista metsästysafareista. Pian tämän jälkeen syntyivät ensimmäiset eläintarhat wildlife-matkailun pioneerien tuodessa eläviä eläimiä mukanaan Afrikan tuliaisina. Eläintarhojen ohella alettiin perustaa lakisääteisiä suojelualueita, esimerkiksi kansallispuistoja, joissa kesyttämättömiä eläimiä on mahdollista seurata luontaisessa ympäristössään (Orams 2002, 282).

Noista ajoista wildlife-matkailu on kasvanut ja monipuolistunut muodostaen nykyään merkittävän osan luontoon pohjautuvasta matkailusta. Alueellisesti wildlife-matkailun kohteita löytyy joka puolelta maailmaa. Kohde-eläinten lajikirjo on laajentunut perinteisistä Itä-Afrikan "big five" -nisäkkäistä (elefantti, sarvikuono, puhveli, leijona ja leopardi) lintuihin, liskoihin, kilpikonniin, hylkeisiin, perhosiin, kiiltomatoihin ynnä muihin eliöihin. Myös aktiviteettien painotuksissa on tapahtunut muutoksia eläinten katselun suosion korostuessa suhteessa metsästyksen ja kalastuksen kaltaisiin traditionaalisempiin harrasteisiin (Rodger, Moore & Newsome 2007). Matkailumuodon monimuotoistuminen ja fragmentoituminen ovat kuitenkin osaltaan antaneet aihetta kysyä, mitä wildlife-matkailu tarkkaan ottaen on – tai mitä se ei ole.

Seuraavissa alaluvuissa avataan wildlife-matkailun (ja eläintenkatselematkailun) määrittelytapoja ja rajauskriteereitä. Käytetty lähdemateriaali on peräisin pääosin kansainvälisestä matkailualan kirjallisuudesta. Suomessa wildlife-matkailun sisältöä on aiemmin tarkasteltu lähinnä Matkailun edistämiskeskuksen wildlife-matkailutuotteiden kehittämisstrategiassa (Matkailun edistämiskeskus 2009a) ja joissakin opinnäytetöissä (esim. Tapaninen 2010; Holopainen 2012).

2.1 Wildlife-matkailun kansainväliset määritelmät

Wildlife-matkailulle eri lähteissä annetut merkityssisällöt on mahdollista jakaa laveisiin ja niitä rajatumpiin määrittelyihin. Lähtökohta laveille ja suppeille määrittelyille on kuitenkin sama: wildlife-matkailu on ihmisen ja kesyttämättömän (non-domesticated) eläimen väliselle vuorovaikutukselle perustuvaa matkailutoimintaa (Higginbottom 2004, 2). Tai hieman toisin ilmaistuna: wildlife-matkailulla viitataan matkoihin, joiden päätarkoituksena on kesyttämättömien eläinten katselu tai muu vuorovaikutus niiden kanssa (MINTEL 2008, 1).

Laveassa määrittelyssä käsitteen alle luetaan sekä suljetussa (captive) että täysin vapaassa ympäristössä tapahtuvat vuorovaikutustilanteet. Toisin sanoen esimerkiksi eläintarhoihin suuntautuva matkailu on wildlife-matkailua, mikäli näytillä olevat eläimet ovat muita kuin kotieläimiä. Samoin yleisöakvaariot, delfinaariot ja joskus myös sirkukset ovat luokiteltavissa wildlife-matkailun attraktioksi (Higginbottom 1995, 3; Tapaninen 2010, 13). Toinen lavelle määrittelylle tyypillinen piirre on luontoa kuluttavien (consumptive) aktiviteettien sisällyttäminen wildlife-matkailuun. Kuluttavilla aktiviteeteilla tarkoitetaan tässä yhteydessä matkailutoimintaa, jossa eläin pyydystetään tai tapetaan siitä saatavan lihan, nahan, trofeen tai muun syyn takia. Luontoa kuluttaviksi luokiteltuja aktiviteetteja ovat muun muassa metsästys ja kalastus (ks. Shackley 1996).

Hyvän esimerkin wildlife-matkailun laveasta määrittelystä on esittänyt Karen Higginbottom artikkelissaan *Wildlife Tourism: An Introduction*:

Wildlife tourism is tourism based on encounters with non-domesticated animals. These encounters can occur in either the animals' natural environment or in captivity. It includes activities historically classified as 'non-consumptive', such as viewing, photography and feeding, as well as those that involve killing or capturing animals, particularly hunting (in

the terrestrial environment) and recreational fishing (in the aquatic environment) (Higginbottom 2004, 2).

Terminologisesti wildlife-matkailua laveasti ymmärrettynä ei ole yleensä tapana kääntää suoraan suomen kielelle. Eräs mahdollinen käännös voisi olla eläinmatkailu, mutta sitä on käytetty varsin vähän aihepiiriä tarkastelevissa kirjallisissa lähteissä. Silloin harvoin kun eläinmatkailusta puhutaan, käsitteeseen sisällytetään kesyttämättömiin eläimiin liittyvien vuorovaikutustilanteiden ohella kotieläimiin pohjautuva matkailutoiminta, kuten esimerkiksi ratsastusmatkailu (ks. Holopainen 2012).

Alkaneella vuosituhannele wildlife-matkailun kansainvälisissä tutkimuksissa on esitetty lavean näkökulman ohella selvästi rajatumpia ja karsitumpia määrittelyjä wildlife-matkailusta. Suppeampiin määrittelyihin ja niiden tarpeeseen on ilmeisesti vaikuttanut kestävän matkailun ajatusmallien korostuminen wildlife-matkailun kysynnässä ja tarjonnassa. Tähän liittyen wildlife-matkailun käytännön toiminnoissa ja myös sisällön määrittelyissä painotukset ovat siirtymässä metsästyksen ja kalastuksen kaltaisista luontoa kuluttavista – tai sellaisiksi mielletyistä – harrastusmuodoista enenevässä määrin eläinten katseluun, valokuvaamiseen, ruokkimiseen ja muihin kohde-eläimien kannalta vähemmän letaalisiin aktiviteetteihin (Rodger, Moore & Newsome 2007, 162). Alan kirjallisuudessa painotuksen muutos on näkynyt siten, että kaikissa tapauksissa metsästystä ja kalastusta ei enää sisällytetä wildlife-matkailuun. Esimerkiksi seuraavissa määrittelyissä metsästys ja kalastus on rajattu ulos wildlife-matkailun käsitteestä:

Thus the definition of wildlife tourism we have advanced above is that it is a sustainable tourist activity undertaken to view and/or interact with wildlife in a range of settings ... we have deliberately delimited our definition of wildlife tourism to exclude any activity which results in the killing of wildlife ... (Newsome, Dowling & Moore 2005, 20).

For the purposes of the study, wildlife tourism has been defined as: 'Tourism with as its primary purpose the viewing, studying and/or enjoying of Scottish wildlife (animals, plants and other organisms). This definition includes wildlife watching holidays, wildlife boat trips, guided walks, visits to wildlife parks and sanctuaries marine aquaria, and the watching of marine wildlife from terrestrial viewpoints. It excludes activities where the interaction with wildlife is incidental to the experience and

consumptive forms of wildlife tourism’ (Scottish Government Social Research 2010).

Wildlife-matkailun jäsenyksissä ja uudelleenrajaamisessa on siis käytetty jakoa luontoa kuluttaviin ja ei-kuluttaviin aktiviteetteihin, joista luontoa kuluttavilla aktiviteeteilla viitataan eläinten tietoiseen surmaamiseen, vangitsemiseen tai ruumiinosien hyödyntämiseen (Freese 2000, 8). Yleisemmällä tasolla luontoa kuluttavan aktiviteetin voidaan ajatella eroavan ei-kuluttavasta sikäli, että edellisen tarkoituksena on tuottaa jotakin konkreettista käsin kosketeltavaa jälkimmäisen tuottaessa ”pelkästään” elämyksiä (Weaver 2001, 81). Tällainen kahtiajako on joidenkin kirjoittajien mielestä ongelmallinen (ks. Duffus & Dearden 1990, 215; Lovelock 2008, 10–13). Kahtiajaon kritisoi josta muun muassa Pascal Tremblay (2001) toteaa ’consumptive / non-consumptive’ dikotomian olevan liiallista yksinkertaistamista ja useimmiten harhaanjohtavaa. Eikuluttavaksi kategorisoitu eläinten katselu ei hänen mielestään ole välttämättä motiiveiltaan sen ylevämpää tai eläimistölle vähemmän turmiollista kuin luontoa kuluttaviksi leimatut aktiviteetit.

Esimerkiksi metsästystä voidaan verrata ei-kuluttavaksi lokeroituun eläinten katseluun useasta perspektiivistä. Kiistaton lähtökohta vertailulle lienee kuitenkin se, että eläinten katselijat tarkkailevat eläimen elämää, kun taas metsästäjät riistävät eläimeltä elämän (Knight 2009, 168). Näin ollen eläinten katselun voidaan ajatella olevan ei-kuluttavaa toimintaa sikäli, että katselutapah-tuman jälkeen kohteena oleva eläinyksilö jatkaa olemassaoloaan ja on vastaisuudessaakin katseltavissa. Sen sijaan kertaalleen tapettua eläintä ei voi toista kertaa metsästä tai edes katsella (paitsi ehkä täytettynä), mistä syystä metsästys on luokiteltavissa luontoa kuluttavaksi aktiviteetiksi. Tämä taas on johanut siihen, etteivät luonnonsuojelua ja kestävän matkailun periaatteita painottavat määrittelijät hyväksy metsästystä wildlife-aktiviteetiksi:

However, an underlying principle of wildlife tourism is that it should be fostering conservation of species, and therefore, the hunting of wildlife as a tourism activity seems to be inconsistent, unjustified and unnecessary (Newsome, Dowling & Moore 2005, 5).

Toisaalta hallittu metsästys ei populaatiotasolla ole välttämättä luontoa kuluttavaa, vaikka yksittäisiä eläimiä kuoleekin. Joissakin tilanteissa metsästyksen vaikutukset eläimistöön saattavat olla jopa pienempiä kuin eläinten katselusta aiheutuvat. Näin on varsinkin silloin, kun eläinten katselu on ajallisesti ja pai-

kallisesti keskittynyttä sekä suuriin matkailijavolyymeihin ja laajamittaiseen palveluvarustukseen perustuvaa (Tremblay 2001, 84; wildlife-matkailun kielteisistä vaikutuksista eläimistöön ks. Green & Giese 2004; Orams 2001; Newsome & Rodger 2013).

Myös kalastusta koskien on käyty vastaavaa keskustelua tosin ekomatkailun kontekstissa. Joidenkin kirjoittajien mielestä kalastusta, etenkin sen 'pyydystä ja päästä' -versiota, ei ole syytä tuomita luontoa kuluttavaksi toiminnaksi, joten se voidaan luokitella ekomatkailun piiriin kuuluvaksi sikäli kun muut ekomatkailun kriteerit tulevat täytetyksi (Holland, Ditton & Graefe 1998; 2000). Toisten mielestä kalastuksen käsittäminen ekomatkailuaktiviteetiksi on kyseenalaista siinäkin tapauksessa, että kala pyydystämisen jälkeen lasketaan vapauteen. Koukkuun tarttunut kala kokee tuskaa ja osa vapautetuista kaloista kuolee kitumalla saamiinsa vammoihin. Tällainen tietoinen kärsimyksen tuottaminen eläimille on ilmeisessä ristiriidassa ekomatkailun – ja samalla logiikalla myös wildlife-matkailun – ympäristöeettisten periaatteiden kanssa (Fennell 2000).

Mikäli wildlife-matkailun sisältöä halutaan ympäristöeettisistä syistä rajata, yksi mahdollisuus on uudelleen määritellä se suppeammin kuten edellisissä esimerkeissä metsästyksen ja kalastuksen kaltaiset aktiviteetit (ja tarpeen mukaan myös eläintarhat ja muut eläinvankilat, ks. Newsome, Moore & Dowling 2013, 23) pois sulkien. Toinen mahdollisuus on käsittää wildlife-matkailu laveasti, mutta määritellä sen alaluokaksi eläintenkatselematkailu (wildlife watching tourism), jolla tarkoitetaan katselua tai muuta ei-kuluttavaa vuorovaikutusta luonnonympäristössä vapaasti elävien eläimien kanssa (Higginbottom 2004, 3). Puhuminen erikseen eläintenkatselematkailusta on selkeämpää sikäli, että silloin vältetään wildlife-matkailun monimerkityksellisyydestä, mikä voi aiheuttaa sekaannusta. Toisin kuin 'wildlife tourism', 'wildlife watching tourism' on käsitteenä suhteellisen yksiselitteinen.

Myös alla olevassa esimerkissä pidetään tarpeellisenä eriyttää eläintenkatselematkailu yleisluonteisemmasta wildlife-matkailusta:

Wildlife watching tourism is tourism that is organised and undertaken in order to watch wildlife ... The tourism industry tends to use the term 'wildlife tourism' rather than wildlife watching tourism. In many cases, the two terms are identical, but wildlife tourism is sometimes also used to refer to hunting or fishing tourism, and in a few cases to the viewing

of captive wildlife in zoos or confined parks where the animals no longer live a wild existence ... It is important that wildlife watching tourism should be sustainable, and should protect the wildlife, habitats and communities on which it depends (Tapper 2006, 10–11).

Eläintenkatselematkailussa on siis oleellista eläinten katselu niiden luontaisessa ympäristössä eli ihmisten meneminen sinne, missä eläimet ovat, eikä eläinten meneminen (tai tarkkaan ottaen siirtäminen) sinne, missä ihmiset ovat (Knight 2009, 167). Toinen eläintenkatselematkailun reunaehto on kestävän matkailun periaatteiden noudattaminen ja eläinten hyvinvoinnista huolehtiminen.

2.2 Wildlife-matkailua suomalaisittain – eläinten katselu- ja kuvausmatkailu

Edellä on esitelty wildlife-matkailun määrittelytapoja aihetta käsittelevissä kansainvälisissä kirjallisuuslähteissä. Suomessa wildlife-matkailun sisältöä on hahmotettu Matkailun edistämiskeskuksen toimesta laaditussa wildlife-matkailutuotteiden kehittämisstrategiassa vuosille 2009 – 2013. Kyseisessä strategiassa eläinten katselu ja kuvaus täsmennetään aktiviteetiksi, *joka käsittää niin eläinten tarkkailun, katselemisen, kuuntelun kuin kuvaamisenkin eläimen luontaisessa elinympäristössä kestävän matkailun periaatteet huomioiden. Siihen liittyy osaltaan luonnonsuojelu ja tiedon välittäminen eläimistä, kasveista ja muusta luonnonympäristöstä* (Matkailun edistämiskeskus 2009a, 3).

Wildlife-matkailutuotteiden kehittämisstrategiassa eläintenkatselu- ja kuvausmatkailu on luokiteltu yhdeksi wildlife-matkailun alalajiksi. Sisällöltään eläintenkatselu- ja kuvausmatkailu vastaa pääpiirteiltään kansainvälisessä kirjallisuudessa esitettyjä eläintenkatselematkailun (wildlife watching tourism) määritelmiä (Higginbottom 2004; Tapper 2006). Kansainvälisten määritelmien tavoin kotimaisessa eläinten katselu- ja kuvausmatkailun hahmottamisessa tähdennetään, että vuorovaikutustilanteet tapahtuvat eläinten luontaisessa elinympäristössä ja että toiminnan tulee olla kestävän matkailun periaatteiden mukaista.

Silmiinpistävä ero kotimaisessa ja kansainvälisissä määrittelyissä on suomalainen käytäntö korostaa jo matkailumuodon nimessä eläinten valokuvausta. Tämä johtune siitä, että kuvaustoiminnalla on alusta lähtien ollut poikkeuksellisen suuri merkitys kotimaisessa ja Suomeen suuntautuvassa wildlife-

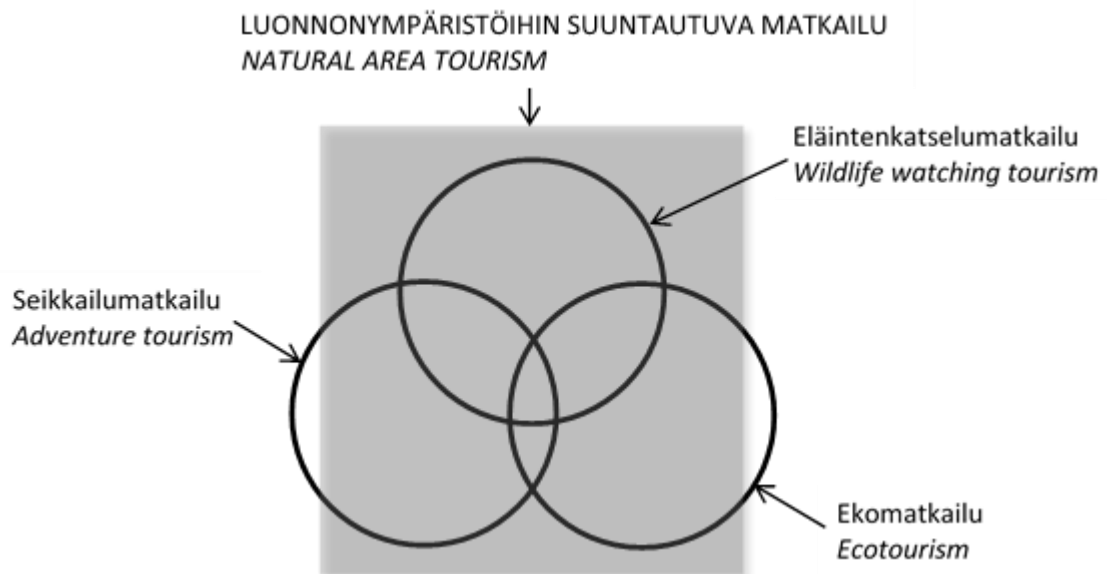
matkailussa. Valokuvauksen keskeisyydestä huolimatta julkaisun loppuosassa eläintenkatselu- ja kuvausmatkailu lyhennetään eläintenkatselematkailuksi.

Ulkomaisista määritelmistä poiketen kotimaisessa määritelmässä kiinnitetään huomiota katselun ja kuvaamisen lisäksi eläinten kuunteluun. Kotimaiselle määrittelylle leimallinen yksityiskohta on myös toiminnan ympäristökasvatuksellisen merkityksen eksplisiittinen esille tuominen. Kansainvälisessä kirjallisuudessa ympäristökasvatusta ei siinä määrin itse määritelmässä korosteta, mutta yleisellä tasolla sitä pidetään tärkeänä toiminnan lähtökohtana (ks. Ballantyne, Packer & Falk 2011; Ballantyne, Packer & Sutherland 2011).

2.3 Eläintenkatselematkailun suhde muihin matkailumuotoihin

Eläintenkatselematkailussa eläimiä tarkkaillaan niiden luontaisessa elinympäristössä. Eläintenkatselematkailu on näin ollen luokiteltavissa kokonaisuudessaan luonnonympäristöihin suuntautuvaksi matkailuksi (ks. Newsome, Moore & Dowling 2013). Eläinten katselu ei kuitenkaan ole ainoa turisteja luonnonympäristöihin houkutteleva aktiviteetti ja siksi eläintenkatselematkailu liittyy useisiin muihin luonnonympäristöjen matkailullisiin käytäntöihin. Tässä yhteydessä näitä kytköksiä tarkastellaan vain muutamien, liittymäkohdiltaan selkeimpien matkailumuotojen osalta (kuvio 1).

Eläintenkatselematkailulla on yhtymäkohtia esimerkiksi seikkailumatkailun kanssa. Seikkailumatkailussa matkailija etsii voimakkaita elämyksiä ottamalla osaa jännittäviin harrastuksiin tai hakeutumalla vaarallisilta tuntuviin tilanteisiin tai paikkoihin (Väärälä 1998, 2; Swarbrooke ym. 2003). Joissakin tapauksissa matkailijat ammentavat jännitystä eläimiin liittyvistä peloista, kuten haiden häkkisukelluksen yhteydessä. Vuorovaikutustilanteet kesyttämättömien eläinten kanssa voivat tarjota myös satunnaisen mutta merkityksellisen lisäelämyksen seikkailutarkoituksessa tehtävälle matkalle.

Kuvio 1. Eläintenkatselu-, eko- ja seikkailumatkailu osana luonnonympäristöihin suuntautuvaa matkailua (mukaillen Newsome, Dowling & Moore 2005, 19).

Eläintenkatselematkailulla ja ekomatkailulla on niin ikään yhteistä rajapintaa. Ekomatkailulla viitataan ideologialtaan melko radikaaliin, massaturismin lieveilmiöistä 1980-luvulla syntyensä saaneeseen matkailumuotoon, jonka kriteerit ja eettisyyden aste tosin vaihtelevat määrittelytavasta riippuen (Orams 1995). Tiukasti määriteltynä ekomatkailuun liitetään yleensä seuraavia ominaispiirteitä:

- ekomatkailu on pienimuotoista matkailutoimintaa, josta aiheutuu kielteisiä ekologisia ja sosio-kulttuurisia ympäristövaikutuksia niin vähän kuin mahdollista;
- ekomatkailussa matkakokemusten keskiössä ovat luontoelämykset ja luontotiedon lisääntyminen;
- ekomatkailu tukeutuu kansallispuistoihin tai muihin luontokohteisiin;
- ekomatkailu edistää luonnonsuojelua rahallisesti tai luonnonsuojelua palvelevalla työllä;
- ekomatkailu lisää paikallisyhteisön toimeentulomahdollisuuksia ja hyvinvointia (ks. Fennell 2002).

Eläintenkatselematkailun määrittelyjen yhteydessä korostetaan kestävän matkailun periaatteiden noudattamista. Kestävän matkailun periaatteet, joita Suomessa esimerkiksi Metsähallitus soveltaa suojelualueidensa matkailukäytön ohjauksessa (ks. Metsähallitus 2010), muistuttavat paljon edellä mainittu-

ja ekomatkailun kriteereitä. Kumpienkin tavoitteena on matkailun ekologisten, sosio-kulttuuristen ja taloudellisten vaikutusten kokonaisvaltainen huomiointi ja tulevien sukupolvien matkailumahdollisuuksien ja -elämyksien turvaaminen. Kestävän matkailun ja ekomatkailun ero on kuitenkin siinä, että ekomatkailu on *matkailumuoto*, kun taas kestävä matkailu käsitetään yleensä näkökulmaksi tai prosessiksi, jolla pyritään lisäämään matkailun eettistä vastuullisuutta laajalla rintamalla koko matkailusektoria ja kaikkia matkailumuotoja läpäisevästi (Saarinen 1998; Hynönen 2002).

Eläintenkatselematkailu osana laajempaa wildlife-matkailua voi siis sisältää ainakin seikkailu- ja ekomatkailullisia elementtejä, mutta yhteisiä nimittäjiä löytyy monista muistakin matkailumuodoista, kuten maaseutumatkailusta, aktiviteettimatkailusta ja special interest -matkailusta. Eläinten katselu sinällään on yhdistettävissä miltei mihin tahansa matkailumuotoon, jossa vuorovaikutustilanteet kesyttämättömien eläinten kanssa ovat toissijaisia ja joskus satunnaisiakin oheiskokemuksia matkan päätarkoituksen ollessa jokin muu (Manfredo, Pierce & Teel 2002, 27). Esimerkiksi massaturismille tyypillisessä etelän rantalomakohteessa puhtaasti rentoutumismielessä vierailevat matkailijat voivat osallistua delfiiniretkelle tai vastaavalle ja oppia näin jotakin uutta näkemistään eläimistä (Tapper 2006, 10–11).

3 ELÄINTENKATSELEMATKAILUN YRITYSTOIMINTA SUOMESSA

Seuraavaksi tarkastellaan Suomeen syntynyttä yritystoimintaa, jossa eläinten – esimerkiksi karhujen, ahmojen, hylkeiden ja erilaisten lintulajien – katselua ja kuvausta tarjotaan matkailijoille eläinten luontaisessa elinympäristössä. Selvityksen käytännön toteutuksessa Matkailun edistämiskeskuksen Outdoors Finland -ohjelma huolehti Suomessa eläintenkatseluotteita pää- tai sivutoimisesti tarjoavien yritysten kartoittamisesta ja yritysten yhteystietojen listauksesta. Kajaanin ammattikorkeakoulu vastasi yrityskyselyn tekemisestä sekä tulosten analysoinnista ja raportoinnista.

3.1 Kyselyaineisto

Tutkimusaineisto kerättiin eläintenkatseluotteita tarjoaville yrityksille suunnatulla kyselyllä. Työ aloitettiin huhtikuussa 2013 kyselylomakkeen suunnittelulla ja Suomessa eläintenkatseluotoimintaa harjoittavien yritysten yhteystietojen selvittämisellä. Kyselylomakkeen suunnittelussa tukeuduttiin aiemmin vuosina 2008 ja 2011 tehtyjen vastaavien selvitysten yhteydessä käytettyihin lomakkeisiin (ks. Kajaanin ammattikorkeakoulu 2008; 2011), joita täydennettiin esimerkiksi turvallisuuteen, sidosryhmiin ja alan tulevaisuuden näkymiin liittyvillä kysymyksillä. Kyselylomakkeen alustavaan versioon pyydettiin ja saatiin kommentteja Matkailun edistämiskeskuksesta, Idän Taiga ry:stä, Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutista ja yhdeltä alan yrittäjältä. Kehittämisehdotusten pohjalta kysymyksiin tehtiin täsmennyksiä ja lomake siirrettiin lopullisessa muodossaan Digium Enterprise verkkokyselyohjelmaan.

Eläintenkatseluotteita tarjoavien yritysten yhteystiedot koottiin päivittämällä vuoden 2011 kartoitusta varten kerättyä yrityslistaa. Päivityksessä kyselyn alueellista kattavuutta pyrittiin laajentamaan siten, että mukaan saataisiin muitakin kuin Kainuussa, Pohjois-Pohjanmaalla ja Pohjois-Karjalassa toimivia yrityksiä. Listan tarkistuksen ja täydennyksen teki Matkailun edistämiskeskuksen harjoittelija internet-hakujen ja puhelintiedustelujen avulla. Myöhemmin verkkokyselyyn saatuja vastauksia analysoitaessa osoittautui, että muutamat listan yrityksistä eivät harjoittaneet eläintenkatseluotoimintaa tai toiminta oli lopetettu. Nämä pois lukien yrityskartoituksen perusteella Suomessa oli vuonna 2012 ainakin 45 yritystä, jotka tarjosivat eläintenkatseluotteita

eläimen luontaisessa elinympäristössä. Käytännössä yritysten määrä lienee tätä jonkin verran suurempi, sillä netin hakukoneella ei todennäköisesti pysty löytämään täysin kattavasti alan yrityksiä ja varsinkaan sellaisia, joilla eläinten katselu muodostaa vain pienen osan yrityksen ohjelmapalveluista. Maakunnittain eläinten katselutuotteita tarjoavia yrityksiä löytyi eniten Kainuusta (13), Pohjois-Pohjanmaalta (9), Uudeltamaalta (6) ja Etelä-Savosta (4).

Kyselylomakkeen ja yrityslistan valmistuttua verkkokysely lähetettiin yrityksille sähköpostitse toukokuun puolessa välissä 2013. Toukokuun lopulla ja kesäkuun aikana vastaamattomia yrityksiä muistutettiin kolme kertaa sähköpostiviestillä kyselyn täyttämisen tärkeydestä. Tämän lisäksi Matkailun edistämiskeskuksen harjoittelija oli puhelimitse yhteydessä vastaamattomiin yrityksiin kannustaen yrittäjiä osallistumaan selvitykseen puhelinhaastattelun, postitse toimitettavan lomakkeen tai verkkokyselyn välityksellä. Näiden toimenpiteiden jälkeen kyselyyn saatiin vastaus 22 yritykseltä eli kyselyyn vastasi noin puolet tiedossa olevista alan yrittäjistä. Aineiston keruun ajoittuminen vilkkaaseen matkailusesonkiin vaikutti alentavasti kyselyn vastausaktiivisuuteen. Siksi jatkossa kysely kannattaisi tehdä esimerkiksi heti alkuvuodesta. Maakunnittain kyselyyn vastanneet 22 yritystä jakautuivat seuraavasti: Kainuu (7), Pohjois-Pohjanmaa (5), Etelä-Savo (2), Etelä-Karjala (2), Lappi (2) ja muut alueet (4).

3.2 Eläinten katselua ja kuvausta tarjoavien yritysten perustiedot

Eläinten katselumatkailu on Suomessa suhteellisen nuori yritystoiminnan muoto. Vanhin kyselyyn vastanneista yrityksistä ilmoitti aloittaneensa eläinten katselutuotteiden tarjonnan vuonna 1991. Keskiarvolla mitattuna yritykset ovat harjoittaneet eläinten katselutoimintaa hieman yli kahdeksan vuotta.

Kymmenellä yrityksellä eläinten katselu/kuvaus oli yrityksen päätuote, kahdella yrityksellä oheistuote. Mikäli eläinten katselu/kuvaus oli oheistuote, yrityksen tarjoamia pääasiallisia matkailupalveluja olivat esimerkiksi melontaretket, venekuljetukset, majoituspalvelut tai erilaiset muut luontoon tukeutuvat ohjelmapalvelut.

Yrityksen liikevaihtoa koskeviin kysymyksiin vastasi 20 yritystä. Niiden yhteenlaskettu liikevaihto vuonna 2012 oli 2,1 miljoonaa euroa, josta eläinten katselutoiminnan synnyttämää 1,4 miljoonaa euroa (67 %). Kyselyyn vastanneiden yritysten saama matkailutulo yhtä eläinten katseluasiakasta kohden oli keskimäärin 278 euroa. Yritysten henkilöstömäärä (=yrittäjät ja palkansaajat) oli

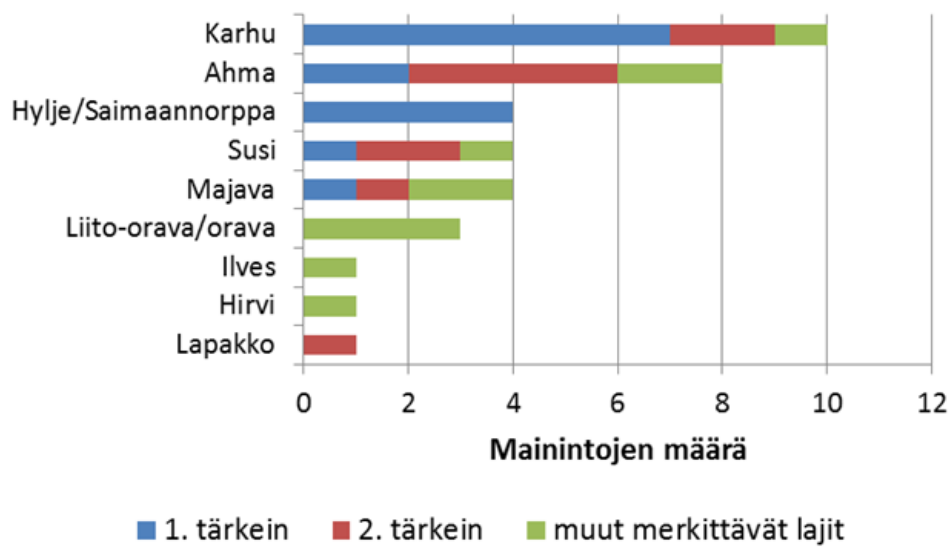
kokovuosityöllisiksi muunnettuna yhteensä 36. Liikevaihdon 67 prosentin osuutta käyttäen eläintenkatseletoiminta työllisti yrityksissä 20 kokovuosityöllistä.

Selvitykseen osallistuneista yrityksistä kaksi ilmoitti kuuluvansa Tilastokeskuksen majoitusrekisteröinnin piiriin. Matkailumuodolle tyypilliset kojuvuorokaudet/-yöpymiset eivät toisin sanoen kirjaudu Tilastokeskuksen virallisiin majoitustilastoihin.

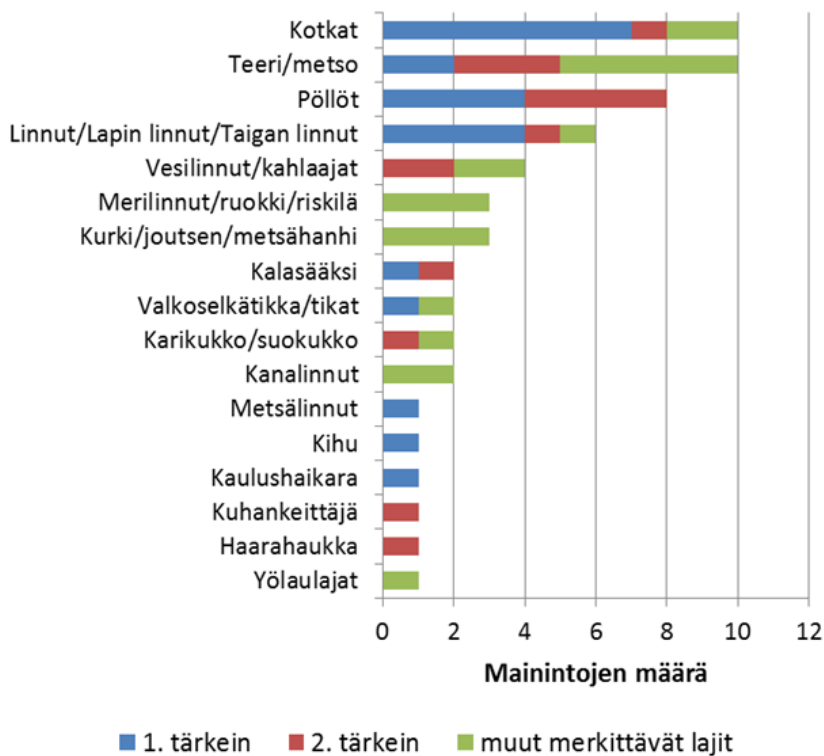
3.3 Eläimet

Kyselylomakkeessa yrittäjiltä tiedusteltiin, onko heillä yhtäältä suurpetoihin tai muihin nisäkäslajeihin ja toisaalta lintuihin liittyvää katselu- tai kuvaustoimintaa. Vastaajista kolme kertoi yrityksensä keskittyvän pelkästään suurpetoihin tai muihin nisäkkäisiin, seitsemän ainoastaan lintuihin. Suurin osa yrityksistä (12) tarjoaa matkailijoille nähtäväksi ja kuvattavaksi kumpiakin, sekä suurpetoja tai muita nisäkkäitä että lintuja.

Suurpedoista yleisimmin mainittuja eläintenkatselematkailun kohdelajeja olivat karhu ja ahma. Karhun nimesi kaikkein tärkeimmäksi seitsemän yrittäjää. Ahma oli tärkein laji vain kahdelle yritykselle, mutta se nostettiin usein karhun rinnalle toiseksi tärkeimmäksi lajiksi. Hylkeiden/saimaannorppien tarkkailuun oli erikoistunut neljä yrittäjää. Näiden lisäksi susi, majava ja liito-orava/orava ovat eläintenkatselematkailun kannalta merkittäviä nisäkäslajeja (kuvio 2).

Kuvio 2. Tärkeimmät nähtäväksi/kuvattavaksi tarjottavat suurpedot ja muut nisäkäslajit.

Kuvio 3. Tärkeimmät nähtäväksi/kuvattavaksi tarjottavat linnut.

Eläinten katselumatkailun näkökulmasta Suomen linnuston vetovoimaisimpia lajeja ovat kotkat ja pöllöt. Niin ikään teeri ja metso arvioitiin varsin merkittäviksi nähtävyyksiksi. Muita tärkeimmäksi tai toiseksi tärkeimmäksi nimettyjä yksittäisiä lintulajeja olivat kalasääksi, valkoselkätikka, kihu, kaulushaikara,

karikukko, kuhankeittäjä ja haarahaukka. Erään vastaajan mukaan kysymykseen tärkeimmistä lintulajeista on hankala vastata, koska asiakkaat tulevat usein 10–30 lajin toivelistan kanssa ja eri asiakkaiden listat poikkeavat vielä toisistaan (kuvio 3).

Luontokuvaukseen liittyen yrittäjiltä kysyttiin, mitkä ovat eläinten ohella muita merkittäviä valokuvauskohteita. Muista kuvauskohteista suosituimpia olivat 14 maininnalla luonnonmaisemat yleensä mukaan lukien järvimaisemat/vesistöt/meri vielä erikseen nimettyinä. Maisemien jälkeen seuraavaksi yleisimmin esiintyneitä muita valokuvauskohteita olivat kasvit (6 mainintaa) ja revontulet (5 mainintaa). Yhdestä kolmeen kertaan nimettyjä kohteita olivat pieneliöt, lumi/talvi, toiminta/aktiviteetit, kalliot, kuutamo ja majakkasaari.

Valokuvaaminen on kaikinensa olennainen elementti eläintenkatselematkailussa. Tätä ilmentää omalta osaltaan se, että kuuden kyselyyn vastanneen yrityksen tuotetarjontaan kuului luontokuvauskurssien järjestäminen.

3.4 Eläinten katselu- ja kuvauspaikat

Eläinten katselu- ja kuvauspaikkojen osalta yrittäjiltä tiedusteltiin, minkä kunnan tai kuntien alueella yrityksen pääasialliset katselupaikat sijaitsevat. Vastauksissa eläintenkatselematkailun kärkikunniksi nousivat Kuusamo, Kuhmo ja Suomussalmi (kuvio 4). Suurpetojen katselu ja kuvaus on mahdollista lähinnä itärajalla akselilla Kuusamo-Lieksa hylkeiden tarkkailun keskittyessä luonnollisesti Saimaan alueelle ja rannikolle. Lintujen tarkkailua tarjotaan alueellisesti eri puolilla Suomea.

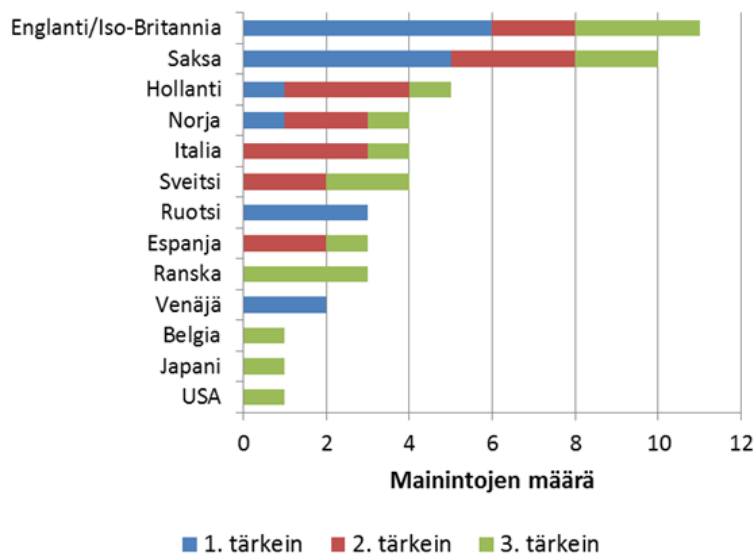
Kuvio 4. Minkä kuntien alueella pääasialliset katselupaikat sijaitsevat?

Kahdellatoista yrityksellä eli yli puolella vastanneista oli käytössään eläinten katseluun/kuvaamiseen tarkoitettuja kojuja tai katselutorneja. Kolmella yrityksellä näitä eläinten tarkkailua helpottavia rakenteita oli yli 10 kappaletta. Selvitykseen osallistuneiden yritysten vuonna 2012 käytössä olleiden kojujen ja katselutornien yhteenlaskettu määrä oli 84.

Yhdeksän yritystä 22:sta harjoitti haaskaruokintaa eläinten houkuttelemiseksi katseluetaisyydelle. Kuudella yrityksellä haaskojen määrä oli yhdestä kahteen, kolmella yrityksellä kolmesta viiteen. Kaikkiaan kyselyyn vastanneilla yrityksillä oli käytössään kaksikymmentä haaskaa.

3.5 Asiakkaat

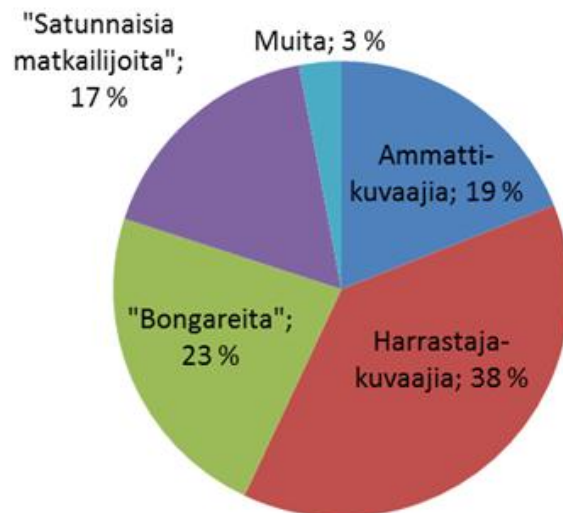
Kyselyyn vastanneissa yrityksissä vieraili vuoden 2012 aikana yhteenlaskettuna 5051 eläintenkatselutuotteita käyttänyttä asiakasta. Heistä suurin osa (63 %) oli ulkomaalaisia. Yrityskyselyn perusteella Suomeen suuntautuvan kansainvälisen eläintenkatselematkailun tärkeimpiä lähtömaita ovat Englanti/Iso-Britannia ja Saksa. Muita merkittäviä lähtömaita olivat Hollanti, Norja, Italia, Sveitsi, Ruotsi, Espanja ja Ranska. Venäläiset olivat tärkein ulkomaalaisryhmä kahdessa yrityksessä. Muualta kuin Euroopasta tulevien asiakkaiden osuus ei vielä ole kovin suuri, sillä ainoastaan Japani ja USA nimettiin kumpikin kerran kolmanneksi tärkeimmäksi lähtömaaksi (kuvio 5).

Kuvio 5. Ulkomaisten asiakkaiden tärkeimmät lähtömaat yrittäjien arvion mukaan.

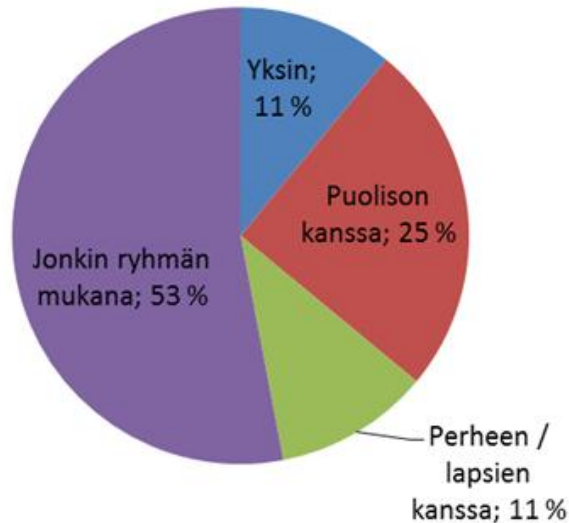
Eläintenkatselematkailijoiden vierailu ajoittuu enimmäkseen kesäkauteen. Yrittäjät arvioivat vain neljänneksen asiakkaista vierailleen yrityksessä muulloin kuin kesä-elokuun aikana.

Yli puolet (57 %) eläintenkatselutuotteita käyttäneistä 5051 asiakkaasta oli ammatti- tai harrastajakuvaajia eli valokuvaus on erittäin merkittävä matkailumuotoa määrittävä elementti. Tiettyjä (lintu)lajeja katsomaan tulevia ”bon-gareita” oli vajaa neljännes asiakkaista loppujen edustaessa ”satunnaisia matkailijoita” tai muita tarkemmin luokittelemattomia matkailijoita (kuvio 6). Edellisen jakauman kanssa samansuuntainen on yrittäjien arvio siitä, että 77 prosentilla asiakkaista eläinten katselu/kuvaus on matkan päätarkoitus ja 23 prosentilla matkan oheisohjelma.

Kuvio 6. Eläinten katseluasiakkaiden matkailijatyyppi yrittäjien arvion mukaan.

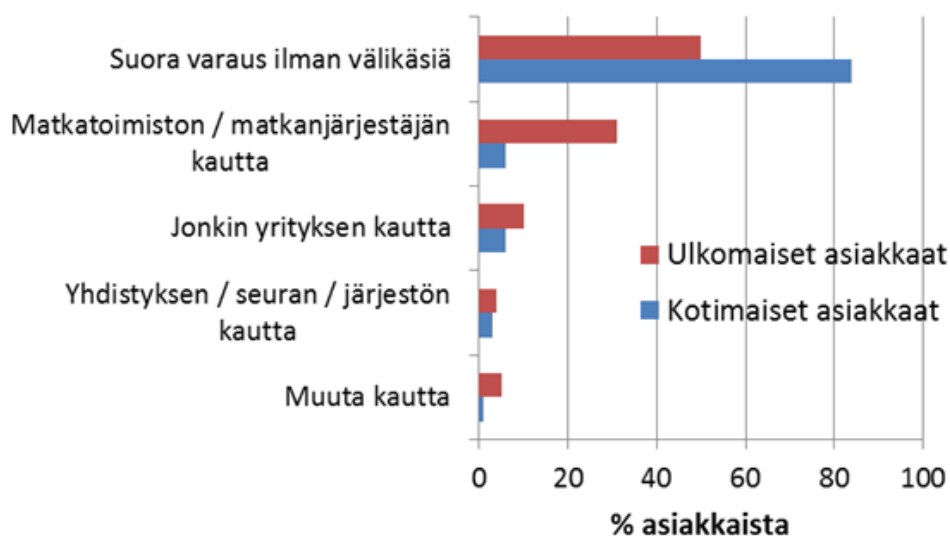
Vuoden 2012 asiakkaista valtaosa (53 %) oli ryhmämatkalaisia. Puolison kanssa matkusti neljännes yritysten asiakkaista. Yksin tai perheen/lapsien kanssa matkustavia oli kumpiakin 11 prosenttia yritysten asiakaskunnasta (kuvio 7).

Kuvio 7. Eläinten katseluasiakkaiden matkaseura yrittäjien arvion mukaan.

Asiakkaiden viipymän yrityksen vieraana arvioitiin yleisimmin vaihtelevan muutamasta tunnista yön seutuun (12 yritystä). Kuudessa yrityksessä keskimääräisen viipymän arvioitiin olevan kahdesta kolmeen yötä. Tätä pidempään viihtyvät asiakkaat oli tyypillisin viipymä kolmessa yrityksessä.

Yrityskyselyn mukaan puolet ulkomaisista asiakkaista varaa eläinten katselutuotteen suoraan yrityksestä ja 31 prosenttia matkatoimiston tai matkanjärjestäjän kautta. Suomalaisilla asiakkailla suoraan yritykseltä ilman välikäsiä varaaminen on vielä yleisempää, niin teki 84 prosenttia yritysten kotimaisista vieraista (kuvio 8).

Kuvio 8. Eläinten katseluasiakkaiden käyttämät varauskanavat.

Varauskanaviin liittyen yrittäjiltä kysyttiin, onko heillä käytössään online -varausjärjestelmää. Online-varaaminen oli mahdollista kahdessa yrityksessä. Kahdeksalta yrittäjältä online -järjestelmä puuttui, mutta sellaiselle kerrottiin olevan tarvetta. Lopuissa kymmenessä yrityksessä järjestelmää ei ollut, eikä sitä pidetty edes tarpeellisena.

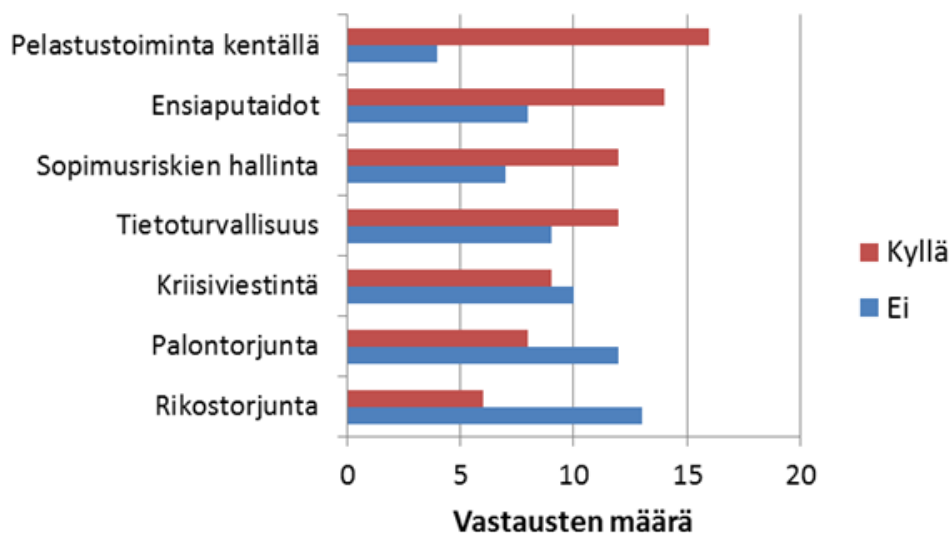
3.6 Turvallisuus

Onnettomuuksia, tapaturmia tai muita sen kaltaisia kriisitilanteita oli viimeisen kahden vuoden aikana tapahtunut yhdessä yrityksessä. Tässäkin tapauksessa tilanteesta selvittiin lähinnä pintanaarmuilla. Niin sanottuja läheltä-piti-tilanteita oli selvitykseen osallistuneissa yrityksissä ollut muutamia viimeisen kahden vuoden aikana. Niistä yleisimpiä olivat liukastumiset tai kompastumiset (kolmessa yrityksessä) ja kanootin kaatuminen (kahdessa yrityksessä).

Muita yrittäjien kertomia vaaratilanteita olivat hyttysen piston aiheuttama allerginen kohtaus, nestehukka, alhainen verensokeri, ukkospilven alle joutuminen ja täpärästi vältetty autokolari. Läheltä-piti-tilanteisiin suhtaudutaan yrityksissä vakavasti, sillä 22 yrityksestä 17 kirjaa ne ylös turvallisuusjärjestelmänsä edelleen kehittämiseksi.

Kaikilla yrityksillä kahta lukuun ottamatta oli pelastus- tai turvallisuussuunnitelma. Myös valtaosalta yritysten alihankkijoista – sikäli kun sellaisia käytettiin – löytyi vastaava suunnitelma. Neljän yrittäjän alihankkijalla pelastus- tai turvallisuussuunnitelmaa ei ollut tai yrittäjä ei ollut ainakaan tietoinen asiasta.

Kysyttäessä yleisellä tasolla yrittäjien omaa käsitystä yrityksensä osaamisen tasosta turvallisuusasioissa, vastaukset painottuivat vaihtoehtoihin hyvä (12 yritystä) tai kohtuullinen (8 yritystä). Riittämättömäksi yrityksensä turvallisuusosaamisen arvioi vain yksi vastaaja. Vaikka osaamistasoa pidettiin yleensä hyvänä tai vähintäänkin kohtuullisena, tarvetta turvallisuuskoulutukselle on edelleen olemassa. Yrittäjien mielestä erityisen tarpeellisia olisivat koulutukset, joissa opetellaan ja harjoitellaan pelastustoimintaa kenttäolosuhteissa (16 yritystä) sekä ensiaputaitoja (14 yritystä). Muissa turvallisuuden osa-alueissa valmennustarvetta oli eniten sopimusriskien hallintaan ja tietoturvallisuuteen liittyvissä kysymyksissä. Niin ikään kriisiviestintä, palontorjunta ja rikostorjunta olivat teemoja, joihin useat yritykset kaipasivat koulutusta (kuvio 9).

Kuvio 9. Yritysten koulutustarve turvallisuusasioissa.

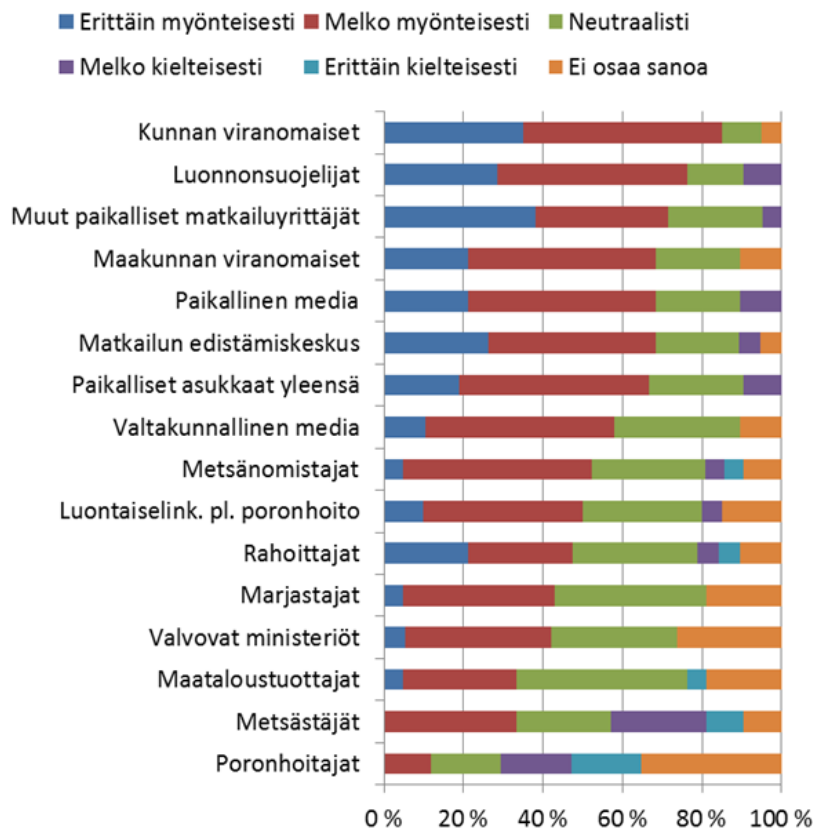
Riskienhallintaan liittyen yrittäjiä pyydettiin arvioimaan Turvallisuus eläinten-katselumatkailussa -hankkeen puitteissa tehdyn erillisen turvallisuusohjeistuksen tarpeellisuutta ja mahdollisia hyödyntämistapoja (ks. Iivari 2013). Laadittu turvallisuusohjeistus täydentää Kuluttajaviraston ohjeistusta (Kuluttajavirasto 2003) ja Matkailun edistämiskeskuksen tuotesuosituksia (Matkailun edistämiskeskus 2010). Turvallisuusohjeistuksen tarkoituksena on edistää yhteisesti hyväksyttyjä menettelytapoja asiakkaiden, työntekijöiden ja toimintaympäristön turvallisuuden varmistamiseksi elinkeinotoimintana tapahtuvassa eläinten katselussa ja ammattimaisessa valokuvaamisessa.

Vastaukset osoittavat eläintenkatselutoiminnan turvallista toteuttamista koskevien pelisääntöjen tulevan tarpeeseen. Kyselyyn osallistuneista yrittäjistä vain yksi koki turvallisuusohjeistuksen tarpeettomaksi. Yrittäjien mielestä uutta turvallisuusohjeistusta on mahdollista hyödyntää ennen muuta opastuksen tukena (12 yritystä) ja markkinoinnissa (12 yritystä). Näiden lisäksi ohjeistuksella nähtiin olevan käyttöä toiminnan suunnitteluvaiheessa, esimerkiksi turvallisuusasiakirjoja laadittaessa tai kojuja ja muita rakenteita suunniteltaessa (9 yritystä). Ohjeistusta arveltiin voitavan soveltaa myös rahoittajien, maanvuokraajien tai matkanjärjestäjien kanssa käytävissä neuvotteluissa ja jossain määrin sidosryhmäviestinnässä.

3.7 Sidoryhmit

Eläintenkatselumatkailuun liittyvä suurpetojen haaskaruokinta on aiheuttanut paikoitellen ristiriitoja eri sidoryhmien välillä. Suurpetojen katseluun ja kuvaamiseen eri tavoilla sidoksissa olevien ryhmien näkökantoja selvittäneessä tutkimuksessa ”Suurpetojen haaskaruokinnan yhteiskunnallisen kestävyuden haasteet” erityisesti poroelinkeinon, metsästyksen ja jossain määrin myös maa- ja metsätalouden edustajien havaittiin painottavan haaskaruokinnan kielteisiä vaikutuksia. Tällaisiksi miellettiin esimerkiksi porovahinkojen lisääntyminen ja suurpetojen – lähinnä karhujen – tottuminen ihmisiin, mikä voi aiheuttaa vaaratilanteita petoeläinten tullessa entistä herkemmin ihmisasutuksen tuntumaan (Pohja-Mykrä & Kurki 2009).

Käsillä olevassa selvityksessä tiedusteltiin eläintenkatselutuotteita tarjoavien yrittäjien arvioita tiettyjen intressitahojen suhtautumisesta yrityksen eläinten-katselutoimintaan. Poronhoitoa ja metsästystä lukuun ottamatta näkemykset eri ryhmien suhtautumistavoista olivat pääsääntöisesti myönteisiä tai neutraaleja (kuvio 10).

Kuvio 10. Yrittäjien näkemykset tiettyjen sidosryhmien suhtautumisesta yrityksen eläinten katselutoimintaan.

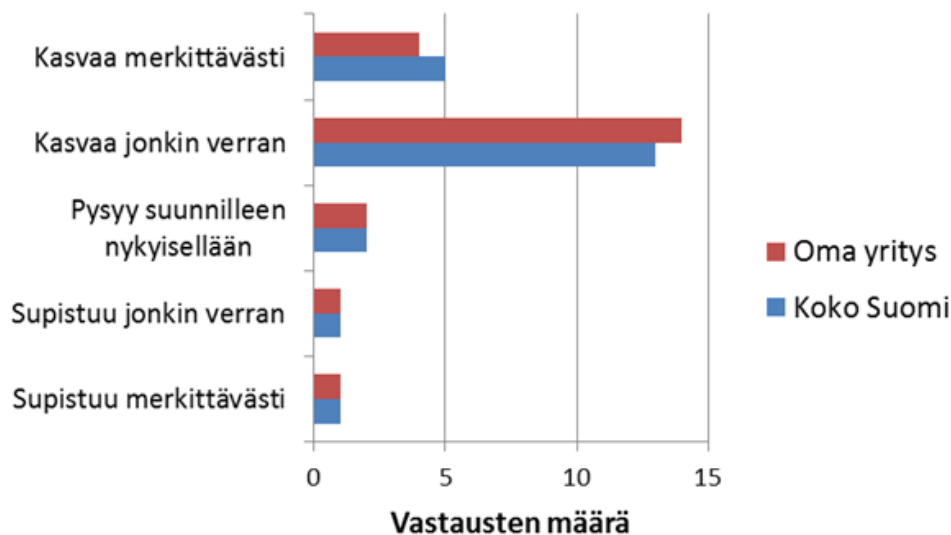
Keskiarvolla mitattuna kaikkein myönteisimmin eläinten katseluun ja kuvaukseen asennoituivat yrittäjien mielestä kunnan viranomaiset, alueen muut paikalliset matkailuyrittäjät, maakunnan viranomaiset, luonnonsuojelijat ja Matkailun edistämiskeskus. Myös paikallisten asukkaiden valtaenemmistön arveltiin suhtautuvat yrityksen toimintaan joko erittäin tai melko myönteisesti.

3.8 Tulevaisuuden näkymät ja kehittämistarpeet

Yrittäjät olivat varsin yksituumaisia siitä, että eläinten katselutoiminnan laajuus kasvaa lähitulevaisuudessa niin oman yrityksen kuin koko maan tasolla. Vain kaksi yrittäjää 22:sta ennakoi supistuvaa kehitystä seuraavalle kahdelle vuodelle ja toiset kaksi toiminnan volyymin pysymistä suunnilleen nykyisellään (kuvio 11).

Alan kasvuorientaatio ilmenee myös yrittäjien investointisuunnitelmista. Kyselyyn vastanneista yrityksistä 17 aikoo investoida eläinten katselutoimintaan seuraavan kahden vuoden aikana, viidellä yrittäjällä investointiaikeita ei ollut. Arviot investointien rahallisesta määrästä vaihtelivat 500 eurosta 50 000 eu-

roon. Eläintenkatseletoimintaan kohdentuvien investointiaikeiden yhteenlaskettu arvo oli 203 000 euroa. Yleisimmät investointikohteet olivat varusteiden hankinta (17 yritystä), uusien kojujen tai muiden katselupaikkojen rakentaminen (9 yritystä) ja vanhojen peruskorjaus (8 yritystä). Uusien majoitustilojen rakentamiseen aikoi sijoittaa kolme yritystä ja majoitustilojen peruskorjaukseen kaksi yritystä.

Kuvio 11. Yrittäjien arviot eläintenkatseluun liittyvän toiminnan laajuuden muutoksista seuraavan kahden vuoden aikana.

Tulevaisuuden näkymien suhteen yrittäjiä pyydettiin kertomaan omin sanoin, minkälaisia muutoksia he arvioivat eläintenkatselematkailun asiakaskunnassa tapahtuvan lähivuosina. Saaduista vastauksista nousee selkeästi esille kaksi muutostrendiä, joista ensimmäinen on ”tavallisten matkailijoiden” yleistyminen palveluiden käyttäjinä. Asiakaskunnan tavanomaistumista ennakoitiin useissa vastauksissa:

'Tavikset tulevat' eli luontoa ja luonnossa liikkumista harrastamattomat asiakkaat lisääntyvät.

Asiakaskunta muuttuu tavalliseksi luonnon harrastajiksi nykyisten kuvajien ja kuvauksen tai luonnon erityisharrastajien sijaan.

Enemmän jokamiesluokkaa.

Kasvava asiakassegmentti luonnosta vieraantuneet, joille vaikkapa pääskynenkin on tuntematon siivekäs.

Täytyy kehittää uusia laajemmalle asiakaskunnalle sopivia tuotteita. Osalla yrityksistä on asiakkaille aivan liian kalliit tuotteet.

Mikäli yrittäjien arviot pitävät paikkaansa, eläintenkatselematkailun asiakas-kunta ei vastaisuudessa olisi nykyisessä määrin painottunut ammatti-/harrastajakuvaajiin ja bongareihin (vrt. kuvio 6), vaan entistä suurempi osuus katseleluotteiden kuluttajista olisi keskimääräisiä, osin luonnosta vieraan-tuneitakin perusmatkailijoita. Toteutuessaan perusmatkailijoiden määrän kasvu vaikuttaa mitä ilmeisimmin monella tavalla esimerkiksi opastuksen käytän-töihin, hinnoitteluun ja myös riskienhallintaan.

Toinen yrittäjien ennakoima muutos on idästä ja kaukokohteista tulevan ky-synnän lisääntyminen. Tulevaisuudessa asiakkaita odotetaan saapuvan nykyis-tä enemmän esimerkiksi Kiinasta, Japanista ja Venäjältä:

Kiinalaiset ovat tulossa!

Kasvu tulee Venäjältä, Japanista ja Kiinasta.

Venäläisten, kiinalaisten, amerikkalaisten ja australialaisten asiakkaiden määrä kasvaa.

Muissa kommenteissa erääksi nousevaksi segmentiksi nimettiin ”vakavat har-rastajakuvaajat”, joiden käyttämä kuvauskalusto saattaa olla arvoltaan jopa kymmeniä tuhansia euroja. Myös naisten ja nuorten osuudet kuvaajissa ovat yhden vastaajan havaintojen mukaan kasvusuunnassa.

Kyselylomakkeen viimeisessä osiossa yrittäjiltä tiedusteltiin avoimella kysy-myksellä, mihin asioihin heidän mielestään eläintenkatselematkailun kehittä-misessä olisi jatkossa syytä kiinnittää erityistä huomiota. Vastauksissa useim-min esiintynyt kehittämistarve oli markkinoinnin tehostaminen:

Markkinointiin tulee panostaa.

Yhteistä markkinointia lisää.

Markkinointi on heikkoa, eikä tuotteita tunneta.

Maanlaajuisen yhteismarkkinoinnin kehittäminen.

Toisaalta on todettava, että eläintenkatselematkailun markkinointi on viime aikoina tuottanut mitattavissa olevia tuloksia. Matkailun edistämiskeskuksen uusimpien Trade Follow Up -kartoitusten mukaan eläintenkatseleluaktiiviteetti-en osuus kasvoi vuonna 2013 huomattavasti ranskalaisten ja saksalaisten matkanjärjestäjien suomalaisten kesätuotteiden tarjonnassa. Brittimatkanjär-

jestäjien kesätuotteiden tarjonnasta 37 prosenttia liittyi eläinten katseluun. Toiseksi eniten Iso-Britanniassa myytäviä suomalaisia kesämatkailutuotteita olivat 26 prosentin osuudella multiaktiviteettilomat. Kaikkien kolmen maan matkanjärjestäjien Suomen kesätarjonnassa eläinten katselu ohittaa nykyään suosiossa esimerkiksi kalastuksen, melonnan ja retkipyöräilyn (Matkailun edistämiskeskus 2014).

Muista kehittämistarpeista eläinten katselun ja kuvauksen turvallisuuden varmistamista piti erityisen tärkeänä huomioitavana asiana kaksi vastaajaa. Kaksi yrittäjää nosti esille toiminnan eettisyyden, häiriön minimoinnin ja lintujen pesimäpaikkojen rauhoittamisen. Niin ikään kahden yrittäjän mielestä eläinten katselumatkailua tulisi tukea alan kehittymisen seurannalla, tiedotuksella ja tutkimuksella, koska ”liian moni elää huhujen valossa ja haitallisten uutisten mielikuvissa”. Yksittäin mainittuja kehittämistarpeita olivat opaskoulutuksen lisääminen, matkailijoille tarjottavien tuotteiden paketointi, kouluille ja koululaisille suunnattujen palvelujen kehittäminen sekä kateuden kitkeminen.

Kehittämistarpeiden yhteydessä yrittäjiltä kysyttiin vielä erikseen, pitäisikö eläinten katselutoimintaa harjoittavien yritysten perustaa oma valtakunnallinen yhdistys tai muu vastaava edunvalvontaorganisaatio. Kolmesta yrittäjää eli enemmistö vastaajista kannatti ajatusta. Kuuden yrittäjän mielestä järjestäytymiselle ei ole sanottavaa tarvetta. Järjestäytymistä puoltavissa kannanotoissa yrittäjäjärjestö nähtiin tahoksi, joka voisi eri medioiden välityksellä antaa katselutoiminnasta oikeata ja väritymätöntä tietoa ympäröivään yhteiskuntaan. Järjestäytymisen tarpeettomuutta puolestaan perusteltiin alan yritysten vähyydellä: koska yrityksiä on vähän, edunvalvontaan on parempi käyttää olemassa olevia yrittäjäjärjestöjä, matkailuyhdistyksiä ja valtakunnallisia liittoja. Eräs yrittäjä kertoi suhtautuvansa järjestäytymiseen sinällään myönteisesti, mutta alalla toimivien yritysten toisistaan poikkeavien motiivien ja toimintatapojen johdosta hän ei uskonut järjestäytymisen olevan mahdollista.

4 JOHTOPÄÄTÖKSET

Eräs eläinten katselua ja kuvausta tarjoaville yrityksille leimallinen piirre on ulkomailta tulevien vierailijoiden huomattavan suuri osuus yritysten asiakkaisista. Suomi on siis kansainvälisesti kiinnostava eläinten katselumatkailun kohdema, mikä on aiemmin todettu myös muissa aihetta käsittelevissä selvityksissä (Matkailun edistämiskeskus 2009b; Innolink Research Oy 2010). Alan tulevaa kasvua ennakoivat Matkailun edistämiskeskuksen Trade Follow Up -kartoitukset, joiden perusteella vuonna 2013 suomalaisten eläinten katselutuotteiden näkyvyys nousi tuntuvasti kansainvälisten matkanjärjestäjien tuotetarjonnassa (Matkailun edistämiskeskus 2014).

Eläinten katseluasiakkaille on tyypillistä paitsi kansainvälisyys, myös spesialisoituminen eläinten valokuvaukseen. Yrittäjien arvion mukaan yli puolet asiakkaista on ammatti- tai harrastajakuvaajia satunnaisten matkailijoiden osuuden jäädessä vajaaseen viidennekseen. Kuitenkin kysyttäessä yrittäjien näkemyksiä asiakaskunnassa lähitulevaisuudessa tapahtuvista mahdollisista muutoksista, melko useat ennakoivat juuri tavallisten matkailijoiden määrän lisääntyvän. Mikäli näin tapahtuu, kyseinen kehityskulku heijastuisi moniin käytännön asioihin mukaan lukien turvallisuusnäkökohdat, joihin olisi jatkossa kiinnitettävä entistäkin enemmän huomiota luonnossa liikkumiseen tottumattomien asiakkaiden yleistyessä palvelujen käyttäjinä. Tämän ja laajemminkin eläinten katselumatkailun tulevaisuuden ennakkoinnin kannalta olisi aiheellista seurata asiakasrakenteen mahdollista muuttumista esimerkiksi matkailijakyselyjä tai -haastatteluja aineistoina käyttäen.

Matkailumuodon kokonaiskuvan hahmottamiseksi olisi tarvetta myös eläinten katselumatkailun määrällisten mittareiden kehittämiseksi. Valmista tilastotietoa eläinten katselumatkailusta ei juuri ole käytettävissä. Asiakkaiden koju- tai mökkiyöpymiset eivät nykyisellään näy Tilastokeskuksen majoitustilastoissa. Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisterikään ei ole tässä yhteydessä kovin käyttökelpoinen tietolähde, sillä eläinten katseluun ja kuvaukseen liittyvää yritystoimintaa ei ole rekisterissä luokiteltu omaksi ryhmäkseen (ks. Eskelinen 2009, 14). Myöskään Työ- ja elinkeinoministeriön tekemästä matkailun ohjelmapalvelujen toimialaraportista ei löydy yksistään eläinten katselumatkailua kuvaavia tunnuslukuja (Harju-Autti 2012).

Kokonaan oma lukunsa on eläintenkatselematkailun tulo- ja työllisyysvaikutusten mittaaminen. Tässä selvityksessä yrittäjiltä kysyttiin eläintenkatseletoiminnan synnyttämän liikevaihdon suuruutta, joka oli yhteenlaskettuna 1,4 miljoonaa euroa. Luku kuvaa kyselyyn vastanneiden yritysten matkailutuloa, ei siis eläintenkatseletoiminnan matkailumyynnin arvoa kansallisella tasolla. Sama koskee eläintenkatselematkailun työllistävyyttä, jota sitäkään ei vastaamattomien yritysten määrästä johtuen pystytty yleistämään koko maan tasolle. Mikäli eläintenkatselematkailun tulo- ja työllisyysvaikutuksia haluttaisiin arvioida kattavalla tavalla, mukaan tulisi laskea vielä eläintenkatseleasiakkaiden käyttämä raha majoittumiseen (jos se tapahtuu muualla kuin eläintenkatseleluotteita tarjoavassa yrityksessä), ostoksiin, taksimatkoihin ynnä muuhun vastaavaan. Lisäksi olisi määritettävä kaiken edellisen synnyttämät kerrannaisvaikutukset aluetalouteen.

Tässä selvityksessä on esitelty matkailutoimintaa, jossa yrittäjät tarjoavat asiakkailleen opastusta ja puitteita eläinten katseluun ja kuvaukseen eläinten luontaisessa elinympäristössä. Luonnossa esiintyvien villieläinten tarkkailu on toki mahdollista muutoinkin kuin eläintenkatselematkailuun erikoistuneiden yrittäjien välityksellä. Kesyttämättömillä eläimillä lienee enemmän tai vähemmän tärkeä merkitys itse asiassa lähes kaikessa luonnonympäristöihin suuntautuvassa luontomatkailussa. Esimerkiksi kansallispuistossa tai retkeilyalueella vierailu ja perinteinen kesämökkeily menettäisivät suuren osan viehättyksestään, jos linnut ja muut eläimet puuttuisivat maisemasta. Mahdollisuus omatoimiseen eläinten tarkkailuun muodostaa kiinteän, joskin monesti itsestään selvänä pidetyn osan luontokohteiden vetovoimasta ja viime kädessä myös luontomatkailun rahavirroista. Se, minkä suuruinen taloudellinen arvo jonkin luontokohteen eläimistöllä tai tietyllä eläinlajilla on, kuuluu ympäristö-taloustieteen tutkimusalaan, jolle olisi ilmeistä käyttöä luonnontilaisten eläinten matkailullista hyötyä arvioitaessa.

LÄHTEET

- Ballantyne, R., Packer, J. & Falk, J. 2011. Visitors' learning for environmental sustainability. Testing short- and long-term impacts of wildlife tourism experiences using structural equation modelling. *Tourism Management* 32: 1243–1252.
- Ballantyne, R., Packer, J. & Sutherland, L. 2011. Visitors' memories of wildlife tourism: Implications for the design of powerful interpretive experiences. *Tourism Management* 32: 770–779.
- Catlin, J., Jones, R. & Jones, T. 2011. Revisiting Duffus and Dearden's wildlife tourism framework. *Biological Conservation* 144: 1537–1544.
- Duffus, D.A. & Dearden, P. 1990. Non-Consumptive Wildlife-Oriented Recreation: A Conceptual Framework. *Biological Conservation* 53: 213–231.
- Eskelinen, P. 2009. Karhut elinkeinona – millaisia ovat katselupalveluja tarjoavat yritykset? Riista- ja kalatalous. Selvityksiä 15/2009. Saatavissa osoitteesta: <http://www.rkti.fi/julkaisut/i/479.html> (Viitattu 6.9.2013).
- Fennell, D.A. 2000. Ecotourism on Trial: The Case of Billfish Angling as Ecotourism. *Journal of Sustainable Tourism* 8(4): 341–345.
- Fennell, D.A. 2002. *Ecotourism: An Introduction*. Routledge, London.
- Freese, C. 2000. The Consumptive Use of Wild Species in the Arctic: Challenges and Opportunities for Ecological Sustainability. WWF Canada, Toronto.
- Green, R. & Giese, M. 2004. Negative Effects of Wildlife Tourism on Wildlife. Julkaisussa: Higginbottom, K. (toim.). *Wildlife Tourism. Impacts, Management and Planning*. Common Ground Publishing, Altona. 81–97.
- Harju-Autti, A. 2012. Matkailun ohjelmapalvelut. Työ- ja elinkeinoministeriö. Toimialaraportti 9/2012. Saatavissa osoitteesta: http://www.temtoimialapalvelu.fi/etusivu/toimialaraportit/toimialaraportti_t_ja_tilastokuvat/matkailu (Viitattu 6.9.2013).
- Higginbottom, K. 2004. Wildlife Tourism: An Introduction. Julkaisussa: Higginbottom, K. (toim.). *Wildlife Tourism. Impacts, Management and Planning*. Common Ground Publishing, Altona. 1–14.
- Holland, S., Ditton, R. & Graefe, A. 1998. An Ecotourism Perspective on Billfish Fisheries. *Journal of Sustainable Tourism* 6(2): 97–116.
- Holland, S., Ditton, R. & Graefe, A. 2000. A Response to 'Ecotourism on Trial: The Case of Billfish Angling as Ecotourism'. *Journal of Sustainable Tourism* 8(4): 346–351.

- Holopainen, I. 2012. Animal encounters as experiences. Animal-based tourism in the travel magazine Matkalehti. Master's thesis. Department of Geoscience and Geography. University of Helsinki.
- Hunter, M. 1990. Wildlife, forests, and forestry. Prentice-Hall, Eaglewood Cliffs.
- Hynönen, A. 2002. Matkailun alueellinen suunnittelu kestävän kehityksen näkökulmasta. Julkaisussa: Saarinen, J. & Järviluoma, J. (toim.). Luonto matkailukohteena: virkistystä ja elämyksiä luonnosta. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 866. 135–147.
- Iivari, P. 2013. Turvasatanen – Näkökulmia turvallisuuden huomioimiseen ammattimaisessa wildlife-matkailussa. Kajaanin ammattikorkeakoulu & Outdoors Finland. Saatavissa osoitteesta: <http://www.mek.fi/wp-content/uploads/2013/11/OF-Turvasatanen.pdf> (Viitattu 20.12.2013).
- Innolink Research Oy. 2010. Kansainvälinen luontomatkailututkimus 2010. MEK A:169. Saatavissa osoitteesta: <http://www.mek.fi/studies/kansainvalinen-luontomatkailututkimus-2010/> (Viitattu 6.9.2013).
- Kajaanin ammattikorkeakoulu. 2008. Eläintenkatselu ja -kuvaus matkailutuotteena. Lähtötilannekartoitus 2008. Saatavissa osoitteesta: <http://www.mek.fi/library/elainten-katselu-ja-kuvaus-matkailutuotteena-lahtotilanne-kartoitus-wildlife-watching-and-photography-as-a-tourism-product/> (Viitattu 6.9.2013).
- Kajaanin ammattikorkeakoulu. 2011. Eläintenkatselu ja -kuvaus matkailutuotteena. Kartoitus 2011. Saatavissa osoitteesta: <http://www.mek.fi/library/elaintenkatselu-ja-kuvaus-matkailutuotteena-kartoitus-2011/> (Viitattu 6.9.2013).
- Knight, J. 2009. Making Wildlife Viewable: Habituation and Attraction. Society and Animals 17: 167–184.
- Kuluttajavirasto. 2003. Kuluttajaviraston ohjeet ohjelmapalveluiden turvallisuuden edistämiseksi. Kuluttajaviraston julkaisusarja 9/2003. Saatavissa osoitteesta: <http://www.tukes.fi/fi/Toimialat/Kuluttajaturvallisuus/Kuluttajaturvallisuusvalvonta/Tuoteturvallisuuden-valvontaohjeita/> (Viitattu 6.9.2013).
- Lovelock, B. 2008. An introduction to consumptive wildlife tourism. Julkaisussa: Lovelock, B. (toim.). Tourism and the Consumption of Wildlife. Hunting, shooting and sport fishing. Routledge, London. 3–30.

- Manfredo, M., Pierce, C. & Teel, T. 2002. Participation in Wildlife Viewing in North America. Julkaisussa: Manfredo, M. (toim.). Wildlife Viewing. A Management Handbook. Oregon State University Press, Corvallis. 25–42.
- Matkailun edistämiskeskus. 2009a. Wildlife matkailutuotteiden kehittämisstrategia 2009–2013. Saatavissa osoitteesta: <http://www.mek.fi/library/wildlife-matkailutuotteiden-kehittamisstrategia-2009-2013/> (Viitattu 6.9.2013).
- Matkailun edistämiskeskus. 2009b. Suomen matkailumarkkinoiden kilpailija-analyysi: tiivistelmä. Saatavissa osoitteesta: [http://mek.fi/w5/mekfi/index.nsf/\(pages\)/Kkilpailija-analyysi?opendocument&ind=W5/mekfi/index.nsf&np=F-30.40](http://mek.fi/w5/mekfi/index.nsf/(pages)/Kkilpailija-analyysi?opendocument&ind=W5/mekfi/index.nsf&np=F-30.40) (Viitattu 6.9.2013).
- Matkailun edistämiskeskus. 2010. Wildlife – teemakohtaiset tuotesuosituksset. Saatavissa osoitteesta: <http://www.mek.fi/tuoteteemat-ja-tyokalut/tuoteteemat/kesaaktiviteetit-outdoors-finland/tuotesuosituksset/> (Viitattu 6.9.2013).
- Matkailun edistämiskeskus. 2014. MEK Trade Follow Up 2013. Saatavissa osoitteesta: <http://www.mek.fi/studies/mek-trade-follow-up-2013/> (Viitattu 25.2.2014).
- Metsähallitus. 2010. Kestävän luontomatkaillen periaatteet luonnonsuojelualueilla. Saatavissa osoitteesta: <http://www.metsa.fi/sivustot/metsa.fi/luonnonsuojelu/suojelualueidenhoitojakaytto/virkistyskayttoaluontomatkaillen/Kestavanluontomatkaillen/Sivut/Kestavanluontomatkaillenperiaatteetluonnonsuojelualueilla.aspx> (Viitattu 29.5.2013).
- MINTEL. 2008. Wildlife Tourism – International. Travel & Tourism Analyst No. 10, June 2008.
- Newsome, D., Dowling, R. & Moore, S. 2005. Wildlife tourism. Channel View Publications, Clevedon.
- Newsome, D., Moore, S., & Dowling, R. 2013. Natural Area Tourism. Ecology, Impacts and Management. 2nd edition. Channel View Publications, Bristol.
- Newsome, D. & Rodger, K. 2013. Wildlife tourism. Julkaisussa: Holden, A. & Fennell, D. (toim.). The Routledge Handbook of Tourism and the Environment. Routledge, London. 345–358.
- Orams, M. 1995. Towards a more desirable form of ecotourism. Tourism Management 16: 3–8.

- Orams, M. 2002. Feeding wildlife as a tourism attraction. A review of issues and impacts. *Tourism Management* 23: 281–293.
- Pohja-Mykrä, M. & Kurki, S. 2009. Suurpetojen haaskaruokinnan yhteiskunnallisen kestävyiden haasteet. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti. Saatavissa osoitteesta: <http://www.helsinki.fi/ruralia/julkaisut/julkaisut.htm> (Vii-tattu 6.9.2013).
- Reynolds, P. & Braithwaite, D. 2001. Towards a conceptual framework for wildlife tourism. *Tourism Management* 22: 31–42.
- Rodger, K., Moore, S. & Newsome, D. 2007. Wildlife Tours in Australia. Characteristics, the Place of Science and Sustainable Futures. *Journal of Sustainable Tourism* 15(2): 160–179.
- Saarinen, J. 1998. Kestävyys, kantokyky ja matkailun kehittyminen: näkökulmia kestävän matkailun problematiikkaan. Julkaisussa: Saarinen, J. & Järvi-luoma, J. (toim.). Kestävyys luonnon virkistys- ja matkailukäytössä. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 671: 15–31.
- Shackley, M. 1996. *Wildlife Tourism*. International Thomson Business Press, London.
- Scottish Government Social Research. 2010. The economic impact of wildlife tourism in Scotland. Bournemouth University, International Centre for Tourism and Hospitality Research.
- Swarbrooke, J., Beard, C., Leckie, S. & Pomfret, G. 1998. *Adventure Tourism. The new frontier*. Butterworth-Heinemann, Oxford.
- Tapaninen, T. 2010. Karhuihin liittyvät turvallisuusriskit karhun katselu- ja kuvausmatkailussa. Opinnäytetyö (restonomi/ylempi AMK). Kajaanin ammattikorkeakoulu.
- Tapper, R. 2006. Wildlife watching and tourism. A study on the benefits and risks of a fast growing tourism activity and its impacts on species. United Nations Environment Programme (UNEP) & Convention on Migratory Species (CMS).
- Tremblay, P. 2001. Wildlife Tourism Consumption: Consumptive or Non-consumptive? *International Journal of Tourism Research* 3: 81–86.
- Valentine, P. & Birtles, A. 2004. *Wildlife Watching*. Julkaisussa: Higginbottom, K. (toim.). *Wildlife Tourism. Impacts, Management and Planning*. Common Ground Publishing, Altona. 15–34.

Väärälä, H. 1998. Seikkailumatkailu: muoto, sisältö ja käytännöt. Lapin yliopiston Matkailun osaamiskeskuksen tiedotteita 5/1998.

Weaver, D.B. 2001. Ecotourism in the Context of Other Tourism Types. Julkaisussa: Weaver, D.B. (toim.). The Encyclopedia of Ecotourism. CABI Publishing, Wallingford. 73–83.